

Minőségi módszerek:

megfigyelés;
 személyes dokumentumok (naplók, önéletrajzok) és hivatalos dokumentumok (tanrendek, munkaköri leírások, intézeti tervek) elemzése;
 kötetlen beszélgetés.

A „minőségi” jélző itt félrevezető lehet, hiszen végső soron e módszerek is kvantitatív adatokat szolgáltatnak. A minőségi módszer célja azonban az, hogy a mennyiségi módszerek száraz, „élettelen” adataival szemben közelebb kerüljünk a felhasználó személyéhez, problémáihoz.

A módszerek megválasztása attól függ, hogy milyen jellegű információkra van szükségünk, azaz mit akarunk megtudni. *M. Zelditch* három módszert különböztet meg, és táblázatban szemlélteti azok használhatóságát az egyes információtipusok esetében (1. táblázat).

Az ismertetett elméletek gyakorlati alkalmazását néhány szabadegyetem által végrehajtott felmérés bemutatása illusztrálja. A tervezett tanfolyamoknak az volt a céljuk, hogy hallgatóikat speciális információforrásokkal ismertessék meg. A felméréssel a következő feladatok megoldását kívánták elősegíteni:

reális tananyag összeállítása a hallgatók számára;
 az oktatók informálása a rendelkezésre álló információforrásokról;
 a célfeladatnak optimálisan megfelelő tanterv kialakítása.

/WILSON, T. D.: The investigation of information use and user's needs as a basis for training programmes - International Forum on Information and Documentation, 2. köt. 4. sz. 1977. p. 25-29./

(Novák István)

FORDÍTÁS

A tudományos és a műszaki fordítás szerepe India fejlődésében

Az Indiai Tudományos Fordítók Egyesületének második szimpóziuma, New Delhi, 1976. szeptember 30–október 3.

A tudománytalan, teológiai szemléletet, az irracionális gondolkodást kell elsősorban legyőzni ahhoz, hogy India társadalmá befogadhassa a szimpóziumon elhangzott, igen dicséretes gondolatokat – állapította meg beszédében a szimpózium díszvendége, *P. N. Haksar*, a Tervbizottság alelnöke. „Az Önök egyesületének aligha van jövője,” – mondta a továbbiakban – „amíg India egész tudományos közössége nem vallja a babonás elképzelésekkel szemben a tudomány igazságának érvényességét. . . Még ma is előfordul, hogy egyesek az Isten képviselőjének adják ki magukat, és nincs aki szembe szállna velük. . . Puráninkban és védáinkban mindent megtalálunk, mondják ők, többre nincs szükségünk. Nyugat-Európában a tudományos gondolkodás kialakulása idején akadtak olyan férfiak, mint például Galilei, akik a halállal dacolva hirdették a tudomány igazát. Ebben az országban nem látok ilyen szenvedélyes megnyilatkozásokat.”

Ilyen keserves kifakadás után következtek a szimpózium előadói, és sorakoztatták fel érveiket amellet a gondolat mellett, hogy az angolon kívül más idegen nyelvet is meg kell tanulni, fordításokkal szervezeten kell terjesztetni Indiában a külföldi – nem angol nyelvű – tudományos eredményeket.

1952-ben az Indiába kiküldött Unesco-szakértő megállapította (nyilván tévesen és helytelenül), hogy szeren-

csés helyzetben vannak az indiai kutatók, mert angol nyelvtudásuk folytán eredetiben is megértik a világ tudományos irodalmának a felét, az angol nyelvű referátumok révén pedig megismerhetik a másik felét is. 1957-ben egy másik Unesco-szakértő járt Indiában azzal a feladattal, hogy fordítószolgálatokat szervezzen, de a tudományos intézetekkel és kutatókkal folytatott megbeszélések alapján arra a következtetésre jutott, hogy nem tud eleget tenni feladatának, mert az angol nyelven kívül más nyelven nem tudnak Indiában azok a szakértők, akik mint fordítók egyáltalán számításba jöhetnek.

A mai India azonban nem éri be az angol nyelvű szakirodalommal. A szimpózium előadójának nagy része azzal érvelt, hogy Indiának létfontosságú lehet sok olyan tudományos eredmény, amely nem angol nyelven jelenik meg és amelyre nem terjed ki angol nyelvű referátószolgálat. Ha például Brazíliában kitermesztenek egy különösen nagy hozamú rizsfajtát, erről esetleg csak portugál kiadványban lehet tudomást szerezni, mert az angol nyelvű referáló lapok nem figyelnek fel rá. Az angol nyelvtől való függés ma már béklyó, az indiai diákoknak más nyelveket is meg kell tanulniok, hangoztatta *M. C. Bagchie* (INSDOC).

Polzovics Iván részletes beszámolót küldött a szimpóziumra a magyarországi fordítási szolgálatokról. Nagy érdeklődést keltett vele az indiai kollégák körében, több előadó hivatkozik számadataira. Elképesztő és csodálatos, mondja *C. P. S. Nambiar* (INSDOC), hogy ez a kis ország milyen gondossággal jár el a fordításügy terén, még szabványa is van a fordítások külalakjára, gépelésére, az ábrák, lábjegyzetek fordításának módjára. Érde-

mes tanulmányozni, jegyzi meg *Nambiar*, hogyan szervezi meg fordítási tevékenységét ez az ország, amelynek hozzávetőlegesen 2500 szakfordítója 1975-ben 2,5 millió gépelt oldalt fordított mintegy 25 különböző nyelvről, és amely ország 1084 könyvvel szerepel az Unesco 1973. évi *Index Translationum*-ban.

S. Srinivasan és S. P. Gupta (Central Building Research Institute, Roorkee) az építőipar szempontjából tárgyalja a fordítások jelentőségét, elképzelhetőnek tartja, hogy száz év múlva az angol lesz az elfogadott világnyelv, de ennek ellenére nagyon fontosnak tartja az angol nyelven hozzáférhetetlen kiadványok indiai fordítását.

A tudomány nyelvei sorában rohamosan tör előre a kínai nyelv, hangsúlyozza *Haraprasad Ray* (School of Language, Nehru University, New Delhi). Kína mint hatalmas területű, fejlődő mezőgazdasági ország sok tekintetben ugyanazt az utat járja, mint India, szakirodalmában sok érdekességre bukkanhat az indiai kutató. Tudósai értékes eredményeket értek el az alapkutatásban, az inzulin szintetizálásával az élet titkait fessegetik. A kínai orvosok tudományos alapokra helyezik az akupunktúrát, érzéstelenítésre használják a műtőkben, súlyos operációkat is végeznek így, némákat és süketeket kezelnek, állatokat gyógyítanak vele. Jól értenek a leszakított végtagok visszaillesztéséhez: az egyik shanghai kórházban 87 beteg közül állítólag 72-nek sikerült visszaillesztetni végtagját a helyére, sőt olyan eset is volt, amikor 36 óra telt el a kéz egy részének leszakadása és sikeres visszaillesztése között. A gyógyfüvek hatóanyagainak kivonásával is foglalkoznak Kínában, különösen az égési sebek gyógyításában vannak jó eredményeik. Kína mezőgazdasági, elektronikai kutatásait, építőipari és gépipari fejlesztéseit is jól hasznosíthatnák Indiában. Előadása végén közli *Ray* a fontosabb kínai szakfolyóiratok jegyzékét.

V. G. Limaye (Indian Institute of Technology, Bombay) az orosz nyelvű szakszövegek fordításához ad tanácsokat: a Szovjetunióból hazatérő ösztöndíjasok vállalhatnak fordítási munkát, és nagy segítséget nyújthatnának ehhez az Indiában tartózkodó szovjet mérnökök és vendégprofesszorok is.

Több előadás részletes javaslatot közöl a fordítások megszervezésére és lebonyolítására.

Indiában az első közzétett szakfordítás valószínűleg Meghnad Saha és Satyendra Nath Bose professzorok munkája volt. Ők lefordították német nyelvről Einstein és Minkowski több cikkét, és 1920-ban „*The Principle of Relativity*” címmel közzétették az angol fordítást. E fényes kezdet után azonban körülbelül három évtizednek kellett eltelnie, míg további fordítások készültek.

A függetlenné vált India sok dokumentációs anyagot kapott a Szovjetunióból; ezek rendszeres lefordítását meg kellett szervezni, mert az orosz szövegeket eleinte senki sem értette meg az országban.

Polzovics Ivánon kívül két további szerző is beszámolt hazája fordítási tevékenységéről: *R. Hardbottle* (az Aslib műszaki fordítói csoportjának vezetője) az egyesült királyságbeli, *A. Detemple* pedig a franciaországi viszonyokat ismerteti.

A fordítások jó minősége szempontjából fontos az elméleti kérdések tisztázása is, de kiforrott és egységes fordításelmélet mind ez ideig még nincsen. Ezekkel a kérdésekkel négy előadás foglalkozott a szimpóziumon.

V. P. Jose (Nehru Egyetem, New Delhi) a tömörítvények szerepéről tartott előadást, négy előadó a terminológiára tért ki. Az utóbbiak között van *Z. Stoberski*, aki azt a feladatot kapta, hogy a Fordítók Nemzetközi Szövetségének (FIT) *Babel* című folyóiratában rovatot vezessen a tudományos és műszaki neologizmusokról, és ezzel elősegítse a terminológia nemzetközi egységesítését. Stoberski volt az, akinek az erre vonatkozó „internacionalizálási” javaslatát az Unesco szakértői konferenciája 1976-ban elfogadta.

A soknyelvű Indiában nagy jövőt jósol a gépi fordításnak egy külön előadásban *P. C. Ganeshsundaram* (Indian Institute of Science, Bangalore).

A tudósok, tudományos fordítók, egyetemi előadók és mások részvételével megtartott második szimpózium *nyolc határozatot* fogadott el:

1. A sajtó, a rádió és a televízió támogassa az országban folyó tudományos tevékenységet, és vállalon vezető szerepet a babona és a társadalmi előítéletek elleni harcban.

2. Az Egyesület első szimpóziума annak idején egyhangúan javasolta egy országos fordítóintézet létesítését. A második szimpózium résztvevői nagyon fontosnak tartják India tudományos és műszaki fejlődése szempontjából egy ilyen intézet szerepét, és sürgetik megvalósítását.

3. A fordítót szerzőtársnak kell tekinteni, a nevét fel kell tüntetni a fordításon, szerzői jogvédelemben kell részesíteni, megfelelő honoráriummal kell díjazni.

4. A munkáltatók járuljanak hozzá, hogy alkalmazottaik a munkaidőn kívül tudományos fordítással foglalkozhassanak, és minden hivatalos megszorítás nélkül közzétehesék fordításait.

5. Minthogy a tudományos és a műszaki fordítás nagy szakképzettséget igényel, a fordítók fizetését a tudományos dolgozók fizetésével azonos szinten kell megszabni.

6. A diákok tanuljanak az angol nyelven kívül más idegen nyelvet is. Az egyetemeken a fordítás oktatásáról is gondoskodni kell.

7. A nemzetközi bilaterális kulturális és tudományos együttműködési megállapodások keretében kölcsönöségi alapon külföldi tanulmányutakat kell biztosítani hivatásos fordítók számára.

8. A könyvkereskedelmi szervek gondoskodjanak ja-

pán és kínai nyelvkönyvek, szótárak és kézikönyvek behozataláról és terjesztéséről.

The role of scientific and technical translation in the development of India = Journal of the Indian Scientific Translators Association, 5. köt. 1976. 3. sz. p. 1–208.; 4. sz. p. 1–64./

(Szabó György)

A Szovjetunió Össz-szövetségi Fordítási Központjának tevékenysége

A Szovjetunióban a műszaki-tudományos információk jelentős részét a világ minden tájáról beérkező, idegen nyelvű dokumentumok alkotják: a műszaki-tudományos irodalomból évente kb. 400 ezer szerzői ív fordítás készül.

Jóllehet a tudomány külföldön elért eredményei átvételének fontosságára már Lenin is felhívta a figyelmet, a fordítási tevékenység hatékonyságára, a koordinációra és a módszertani irányításra vonatkozó első rendelkezések csak az elmúlt két évtizedben, főleg a 70-es években születtek meg.

E határozatok közös jellemzője, hogy közvetlen, vagy közvetett kapcsolatban vannak a VINITI fordító irodája utódjaként 1972-ben létrehozott Össz-szövetségi Fordítási Központ (*Vszeszojuznij Centr Perevodov, VCP*) munkájával.

Fordítási tevékenység

A Központ több mint 30 nyelvről készít fordításokat, ezek 90%-át idegen nyelvről oroszra. A fordítások 45–50%-a folyóiratszöveg, 15–18%-a vállalati irodalom, 5%-a konferencia anyag. A fordításoknak mintegy 50%-a készül angolból, 18%-a németből, 9%-a japánból, 6%-a franciából.

A Központ tevékenysége nyomán a fordítások mennyisége 1970-ről 1973-ra háromszorosára nőtt; 1976-ban a fordító irodákban készült fordítások 60%-a a VCP-ben készült.

A legfontosabb megrendelők az 1974–1977-ig terjedő időszakban a moszkvai és a Moszkva környéki szervezetek, intézmények voltak (55%); jelentős a *külföldi megrendelések* mennyisége is: a Központ főleg az NDK, az NSZK, Finnország és Olaszország számára készít fordításokat.

Az intézmény több mint ötezer külső fordítót foglalkoztat. A 6 szerkesztőségre (angol, német, latin nyelvek, szláv és ritka nyelvek, keleti nyelvek, sürgős fordítások) megoszló állományi dolgozók szerkesztéssel, a fordítók kiválasztásával, módszertani tanácsadással és ellenőrzéssel foglalkoznak.

1975-től a munkafolyamatok és a fordítások nyilvántartására számítógépet használnak, ezzel lényegesen gyorsítani lehetett a fordítások átfutását.

A 10. éves tervben a termelékenység több mint kétszeres növelése mellett a határidők további csökkentését és a minőség emelését tervezik.

Az össz-szövetségi információs intézmény jellegéből következő tevékenység

E funkció három részből áll: a fordítási tevékenység országos koordinálása, módszertani irányítás és nemzetközi fordítási együttműködés.

A koordinációs tevékenység a felesleges párhuzamos fordítások elkerülését és az össz-szövetségi központi fordításgyűjtemény létrehozását jelenti. 1976-ban a Központ már 1140 intézmény fordítói tevékenységét koordinálta; ezzel sikerült kb. 5600 párhuzamos fordítást megelőzni, ami több mint 600 ezer rubel megtakarítást jelentett. A koordinációs tevékenység hiányossága, hogy a fordítással is foglalkozó intézmények 60%-a még nem vesz részt a koordinációban.

A koordináció javítása érdekében a Központ az ellenőrzés megújítását, a fordításnyilvántartás automatizálását tervezi. 1977-ben tervezetet készített a fordításnyilvántartás új szabályozására és ezt felterjesztette az Állami Tudományos és Műszaki Bizottsághoz (*Goszudarstvennij komitet po nauke i tehnikе, GKNT*).

A módszertani irányítás során a Központ kézikönyveket és módszertani segédleteket készít és ad ki a fordítók számára, útmutatókat és formai előírásokat dolgoz ki és gondoskodik a fordítók továbbképzéséről konferenciák, előadások stb. útján.

A Központ évente számos fordítási segédletet ad ki 2–4 ezer példányban. A moszkvai és Moszkva környéki fordítási intézmények számára évente négy szemináriumot szervez, a Központ munkatársai pedig az ország különböző városaiban tartanak módszertani előadásokat.

A nemzetközi együttműködést a Központ egyrészt az NTMIR keretében működő INTERINFORMPEREVOD szolgáltatásai, másrészt kétoldalú kapcsolatok útján valósítja meg.

Az INTERINFORMPEREVOD fő célja az NTMIK-tagországokban közzét fordítások hatékonyabb kihasználása, a ritka nyelvekről történő párhuzamos fordítások elkerülése és hozzájárulás a nemzeti fordítási információs rendszerek kifejlesztéséhez.

Tudományos kutatómunka

A központ a következő három irányban folytat kutatásokat: a fordítás hagyományos módszereinek fej-